

Valsts kancelejas pirmajam direktoram Dāvidam Rudzītim – 135

Publicēts: 26.11.2020.

Dāvids Rudzītis ne tikai bija pirmais mūsu valsts ierēdnis, bet arī visilgāk – vairāk nekā 20 gadu – vadīja Valsts kancelejas darbu. Viņš bija viens no Latvijas neatkarības veidotājiem un lika pamatus mūsu valsts ierēdniecībai.

dzimis 1881. gada 30. novembrī Cēsu pagasta „Poliešos” kalpa ģimenē;
mācījies Veismaņu pagasta skolā, Āraišu draudzes skolā un Priekuļu ministrijas skolā, kuru pabeidzis 1898. gadā;
līdzekļu trūkuma dēļ mācības nevarēja turpināt, turpmāk Rudzītis izglītojies pašmācības ceļā;
pirmā darba vieta – Katlakalna pagasta rakstveža palīgs, vēlāk – rakstvedis pie Rīgas 1. iecirkņa zemnieku lietu komisāra, no

1908. gada – dažādos ierēdņa amatos Vidzemes guberņas valdē;

šajā laikā sācis darboties arī žurnālistikā, rakstījis apcerējumus „Pēterburgas Avīzēs”, „Jaunajā Dienas Lapā”, „Vārdā”, izmēģinājis spēkus arī rakstniecībā un literāru darbu tulkošanā;

kopš 1902. gada darbojies atturības biedrībā "Auseklis", Latviešu skatuves biedrības dalībnieks, kopīgi ar draugiem 1905. gadā nodibinājis grāmatu apgādu „Sējējs”, kurā gan iznākusi tikai viena grāmata.

„Viņš bija dedzīgs latvietis, kam nekā nebija no tipiskā, spīdošā formā iegērtā krievu ierēdņa tukšā un lielīgā gara. Rudzītis bija vienkāršs, kluss, pieticīgs, nesalaužamas enerģijas pilns latviešu jauneklis, kas dzīvē bija atstāts viens pats. Viņam nebija aizbildņu, kas to virzītu uz pirmajām vietām; nebija augstu diplomu, kas dotu priekšrocības. Viss atkarājās tikai no paša enerģijas un paša darba izturības. (..) Rudzītis nebija parastais ierēdnis, kas domā tikai par savu karjeru; viņš vispirms gribēja būt apzinīgs savas tautas loceklis, kam jākalpo latviešu vispārības interesēm.” [Bērziņš, A. Dāvida Rudzīša piemiņai.//Jaunākās ziņas, 1939, 17. augustā].

Neatkarības iegūšana un Valsts kancelejas veidošana

1917. gadā D. Rudzītis iesaistījās Valkā nodibinātās Latviešu Pagaidu Nacionālās padomes darbā un 1918. gada 31. janvārī Nacionālās padomes 2. sesijā tika ievēlēts par padomes sekretāru. 1918. gada vasarā viņš Nacionālās padomes uzdevumā apceļoja Latviju, lai tautā popularizētu ideju par neatkarīgas Latvijas valsts izveidošanu.

D. Rudzītis bija viens no tiem, par kuriem dzejnieks Kārlis Skalbe „Mazajās piezīmēs” rakstījis: „Jūs esat sapņotāji, jūs ceļat gaisa pilis”, to bieži nācās dzirdēt pirmajiem Latvijas neatkarības sludinātājiem. “Tiem, kas 1918. gada 18. novembrī pasludināja neatkarīgu Latviju, tā vēl bija tikai sapņu pils. (..) Arī atbalss tautā vēl bija vāja. Kad pagaidu valdība uzaicināja ziedot savai valstij, sanāca tikai daži tūkstoši cara rubļu – gandrīz nekas pret tiem lielajiem mērķiem, kas stāvēja priekšā. Sabiedrība kara laikā bija izklīdināta. Mazi inteliģences pulciņi kā pa tumsu meklējās kopā, lai radītu sabiedrisku pamatu neatkarīgai Latvijai.”

Latvijas Tautas padome 1918. gada 19. novembrī izveidoja Pagaidu valdību. Lai tā varētu strādāt, steidzami bija jāformē valsts pārvaldes aparāts, un šajā procesā D. Rudzīša daudzpusīgā administratīvā darba pieredze bija neatsverama. Rudzītis kļuva par jaunās valsts pirmo ierēdni – Pagaidu valdības kancelejas pārvaldnieku.

☞ „Mums jāsaņem gaiši un skaidri: mēs sākam no nekā. Mums nav gatavu valstij nepieciešamo miljonu un atkal miljonu, mums nav kara spēka, mums nav rūpniecības, mūsu zeme ir novārdzināta, izsūkta un noplucināta”, vispārējā tautas pacēlumā pēc valsts nodibināšanas tika atgādināts laikrakstā „Dzimtenes ziņas”.

Līdztekus citiem norādītajiem jaunās valdības neatliekamajiem uzdevumiem tika uzsvērts, ka ”loti jā rūpējas par Latvijas turpmākās ierēdniecības sastāvu. (..) ierēdniecība ir valdības atspoguļojums tautā, tā ceļ vai sagrauj valdības cieņu. (..) Tie [ierēdņi] nedrīkst būt atsevišķas partijas pabalstītāji; ja privāts pilsonis var ar visu dedzību iestāties par vienu vai otru grupu, tad ierēdnim turpretim jābūt neatkarīgam un nesavtīgam kā tiesnesim, jāpaceļas augstāk ne vien pār partiju, bet arī pār savu personīgo es.”

Atrast šādus ierēdņus, lai noformētu jaunās valsts administratīvo aparātu, arī bija viens no pirmajiem Rudzīša uzdevumiem. Sākotnēji šī uzdevuma izpildei nebija nekāda materiālā pamata, jo resoru veidošana notika „pilnīgi tukšām rokām. Kā ministri, tā tikko ieceltais Valsts kancelejas šefs bija spiesti pat biroja piederumus iegādāties par savu naudu. Pirmajā brīdī nebija skaidrs, kādā ceļā izdosies atalgot ierēdņus un darbiniekus.”

Pirmajā nedēļā pēc izveidošanas Pagaidu valdība sanāca uz apspriedēm, par kurām protokoli netika rakstīti. Pirmā kancelejas pārvaldnieka D. Rudzīša protokolētā oficiālā Pagaidu valdības sēde ir datēta ar 1918. gada 26. novembri.

Pagaidu valdībai priekšā bija smagi uzdevumi – izbeigt vācu okupācijas varu, sakaut lieliniekus un, pats galvenais, radīt tautā ticību savai valstij. Pirmajās valdības darbības dienās pieņemto organizatorisko lēmumu oficiālajai noformēšanai nemaz neatlika laika, tāpēc valdība tikai ar 1919. gada 1. janvāra lēmumu konstatēja, ka Pagaidu valdības kancelejas pārvaldnieks Rudzītis skaitās amatā no 1918. gada 20. novembra. Nākamajās dienās pēc šīs sēdes sekoja valdības evakuēšanās – sākumā uz Jelgavu, pēc tam uz

Liepāju. Kancelejas pārvaldnieks kārtoja ar evakuēšanos saistītos organizatoriskos darbus.

Valsts kancelejas direktora uzdevumi

Valsts kancelejas direktora Rudziša atbildībā bija ne tikai Ministru prezidenta un Ministru kabineta lietvedības jautājumi, bet arī atsevišķu Valsts kancelejas nozaru pārvaldīšana: likumu kārtošana, oficiālā laikraksta „Valdības Vēstnesis” izdošana, tipogrāfija, telegrāfa aģentūra „LETA”, arhīvs, bibliotēka.

Ar Ministru kabineta 1921. gada 9. augusta lēmumu D. Rudzītis tika iekļauts komisijā likumprojektu iepriekšējai caurskatīšanai no juridiskā un tehniskā viedokļa, ar 1923. gadu viņš bija pilnvarots kā valdības priekšstāvis piedalīties Saeimas komisiju sēdēs.

Ar 1934. gada 18. maija lēmumu Valsts kancelejas direktors tika iecelts par Mazā kabineta locekli. Mazajā kabinetā projektus izskatīja pirms to pieņemšanas valdības sēdē. Mazā kabineta sastāvā bija priekšsēdētājs – Ministru prezidenta biedrs, tieslietu ministrs, tā resora vadītājs (viņa pilnvarota persona), kura sagatavoto likumprojektu apspriež, un Valsts kancelejas direktors.

Ministru prezidents 1938. gada 15. novembrī informēja Ministru kabinetu, ka ir uzaicinājis Valsts kancelejas direktoru D. Rudzīti par Ministru kabineta locekli, skaitot no 18. novembra. Ar šo lēmumu Valsts kancelejas direktora amats tika pielīdzināts ministra amatam. Amata pienākumi viņam ministra amatā palika līdzšinējie, bija jāpilda arī atsevišķi Valsts prezidenta un Ministru prezidenta uzdevumi.

Par godprātīgu, izcilu un pašaiļiedzīgu darbu valsts labā D. Rudzītis ir divas reizes apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni – ar ordeņa III šķiru 1926. gadā, ar ordeņa II šķiru 1937. gadā, ar Atzinības krusta I šķiru 1938. gadā, kā arī ar Igaunijas, Lietuvas, Somijas, Zviedrijas, Rumānijas un Beļģijas valsts apbalvojumiem.

Rudzītis – pašaiļiedzīgs, cilvēcis un neaiļstājams

D. Rudziša sens draugs redaktors Arturs Bērziņš Valsts kancelejas direktoru ir raksturojis kā cilvēku, ar kuru „bija prieks būt kopā ir sabiedrībā, ir darbā, jo viņam vienmēr nāca līdz cildens cilvēcīgums, laipnība, interese. (..) Rudzītis neviena nenopaļāja, bet arī neviena sevišķi neuzlielīja. (..) visur radīja nepiespiestības atmosfēru, apkārtnei sniedzot ierosmi un mundrumu. Bet šajā atturībā, pašsavaldībā un pašdisciplinā bija jūtams auklējošs, labvēlīgs gara plūdums, kultūras cilvēka takts.”

D. Rudziša dēls Dainis Rudzītis atmiņās rakstīja, ka tēvs savas izjūtas nav izrādījis un māte kādreiz stāstījusi, ka tikai divas reizes redzējusi tēvam acīs asaras, – viena no tām ir bijusi pulkveža Oskara Kalpaka bērēs Liepājā. Tēvs mīlējis ūdeņus, sevišķi Gauju, viņam ļoti patīcis makšķerēt, medīt, kā arī spēlēt šahu. Šīm nodarbēm gan nav atlicis daudz laika, jo tēvam bija arī daudz sabiedrisko pienākumu, kā arī interesējušas teātra izrādes un koncerti. Direktors trīsdesmito gadu vidū bija aizsācis tradīciju reizi gadā aicināt pie sevis viesos visus Valsts kancelejas darbiniekus.

Arturs Bērziņš atzīmējis, ka Rudzītim piemētusi sevišķa stāstīšanas prasme, kas padarīja visu stāstīto dzīvu, un dzīvespriecīga laipnība, ļoti patīcis pašam dziedāt, un daudzas A. Kalniņa, E. Dārziņa un citu latviešu komponistu solodziesmas viņš zinājis no galvas. Nekad neviens nav sūdzējies, ka Rudzītis būtu bijis neiecietīgs vai netaisns. „Darbā Rudzītim nebija ne draugu, ne radu. Viņš bija uzmanīgs un izpalīdzīgs pret katru Latvijas pilsoni, visnotaļ ieturēdams sava stāvokļa objektivitāti, autoritāti un lietišķumu.”

99 „Nesatricināms savā mierā, apdāvināts ar lielu atmiņu un veselīgu loģiku, Rudzītis kļuva par neaiļstājamu Valsts kancelejas direktoru. Parlamenta laikā mainījās dažādas valdības, prezidenti un koalīcijas, bet neviens prezidents neriskēja aizstāt Rudzīti ar kādu citu, viņam varbūt patīkamāku ierēdni. Kā Mazā kabineta sēdēs, kurās sagatavoja likumus, tā visos citos jautājumos, kas saistījās ar valdības darbu, viņš ar savu lielo pieredzi, atmiņu un zināšanām atvieglāja debates un lēmumu pieņemšanu. Ja kādam ministram kas samisējās, drošākais ceļš dabūt skaidrību bija pavaicāt Dāvim”, atmiņās rakstīja bijušais sabiedrisko lietu ministrs Alfreds Bērziņš.

1939. gada augusta sākumā Dāvids Rudzītis kopā ar kundzi un jaunāko dēlu Daini atvaļinājuma laikā devās ceļojumā uz Holandi. Iebraukdam Roterдамā jau sasirdzis, Rudzītis pēc īslaicīgas slimības 14. augustā negaidīti nomira.

Atvadoties no Dāvida Rudzīša un atskatoties uz viņa dzīves gājumu, H. Asaris rezumēja: „Ne laime un nejaušība pagasta darbeža palīgu un kaļpa dēlu pacēla ministra godā, bet drosme, goda prāts un skaidra sirds.”

Pirmo un vienīgo Valsts kancelejas direktoru vairāk nekā 20 gadu garumā pēdējā ceļā pavadīja ne tikai tuvinieki, draugi un Valsts kancelejas kolēģi, bet arī Ministru prezidents un Valsts prezidents, valdības locekļi, diplomātiskā korpusa pārstāvji, dažādu organizāciju un reliģisko konfesiju vadītāji. Sēru procesija ceļā uz Meža kapiem devās gar Brīvības pieminekli, uz brīdi pietājot pie Valdemāra ielas 3. nama, kur atradās Valsts kanceleja. Valsts kancelejas direktora, ministra D. Rudzīša bērū dienā pie visām valsts iestādēm karogi bija nolaisti pusbastā.

Sāpīgs un negaidīts bija Valsts kancelejas direktora zaudējums. Taču, saistot to ar notikumiem Latvijā pēc nepilna gada, vērtējot valstsvīra dzīvi saistībā ar valsti, var teikt, ka Valsts kancelejas direktoram, ministram Dāvidam Rudzītim liktenis bija saudzīgs. Dāvida Rudzīša dzīve noslēdzās laikā, kad valsts vēl varēja novērtēt viņa nesavtīgo darbu tās labā visa mūža garumā, – darbu, kas paveikts, izsapņojot un izcīnot neatkarīgu Latviju, no pašiem pamatiem, bezgala smagos, brīžam pat bezcerīgos apstākļos ceļot valsti no nekā un turpmākajos gados visas savas zināšanas, spējas un pieredzi izmantojot valsts attīstībai, līdz pat brīdim, kad valsts piedzīvo uzplaukumu un labklājību, kad tā ar daudziem apbalvojumiem pasaka paldies par mūža ieguldījumu un ar vislielākajiem goda apliecinājumiem pavada pēdējā gaitā.

Valstsvīra Dāvida Rudzīša kolēģiem valdībā un Valsts kancelejā jau pavisam drīz nācās piedzīvot Latvijas valsts okupāciju un pret valsts darbiniekiem vērstās nežēlīgās padomju totalitārā režīma represijas par viņu darbu un uzticību savai zaudētajai valstij.

Raksta sagatavošanā izmantotie avoti:

Latvijas valsts pasludināšana 1918. gada 18. novembrī. Rīga, Madris, 1998

Šilde, A. Pirmā Republika. Rīga, Elpa, 1993

Bērziņš, A. Dāvida Rudzīša piemiņai.//Jaunākās ziņas, 1939, 17. augustā.

Rudzītis, D. Ar jaunieša skatu. Gaujas apgāds, 1997.

Bērziņš, A. Labie gadi. Grāmatu Draugs, 1963

Asaris, H. Drosme, goda prāts un skaidra sirds.// Jaunākās ziņas, 1939, 16. augustā.

<https://www.mk.gov.lv/lv/valsts-kancelejas-pirmajam-direktoram-davidam-rudzitim-135>